

Zarys scenariusza wystawy czasowej pt.:

Polska i Polacy 1939-1945. Wokół polskiego doświadczenia II wojny światowej

1. Miejsce prezentowania wystawy:

Sala wystaw czasowych Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku (1000 m²)

2. Czas prezentowania wystawy:

1 września 2019-31 sierpnia 2021

3. Cel wystawy:

Głównym wątkiem narracyjnym przygotowywanej ekspozycji jest prezentacja polskiego doświadczenia II wojny światowej. Opowieść o losach Polski i Polaków w czasach największego w dziejach świata kataklizmu wojennego, będzie rozwijana na kilku płaszczyznach. Mają one charakter ściśle problemowy. Dotyczą zagadnień wiążących się z dramatem wojennego przerwania życia w niepodległym państwie, osamotnioną polską walką w obronie ojczyzny napadniętej w 1939 r. przez dwóch wrogów, podjętą przez okupantów germanizacją i sowietyzacją oraz rozwijaną przez nich na masową skalę eksterminacją obywateli polskich. Równolegle w odrębnych sektorach narracyjnych ukazane zostanie polskie zaangażowanie zbrojne w walkę z III Rzeszą na frontach II wojny światowej i fenomen trwania w konspiracji w strukturach podziemnego państwa polskiego. Wątki martyrologiczne (mordowanie i represjonowanie ludności cywilnej na okupowanym terytorium) stanowiące ważny element budowania poczucia wspólnotowości narodowej, będą zatem stanowić tylko część opowieści o polskim doświadczeniu wojennym. Istotnym uzupełnieniem historii państwa polskiego w czasie II wojny światowej na przygotowywanej wystawie, będzie narracja o niezłomności postaw, bezkompromisowym stanięciu do walki o niepodległość państwa i honor, narracja o walce i poświęceniu polskiego żołnierza oraz znaczącym wkładzie polskich formacji zbrojnych w zwycięstwo nad III Rzeszą i obronę wolności innych narodów. Ta płaszczyzna opowieści stanowi istotne uzupełnienie narracji o wyjątkowym polskim doświadczeniu II wojny światowej, rzutującym na utrwalanie poczucia dumy z postawy naszych przodków. Chcemy o tym opowiedzieć światu. Zamierzeniem autorów jest również wyraźne podkreślenie, że II wojna światowa rozpoczęła się w Polsce, a jej pierwsza bitwa rozegrała się na Westerplatte. Wystawa

wyraźnie pokaże również, że Polska stała się pierwszą ofiarą masowych ludobójczych praktyk okupanta niemieckiego i sowieckiego. Chcemy również zwrócić szczególną uwagę na fakt, iż o powojennym losie Polski zdecydowała polityka aliantów realizowana bez liczenia się z interesem narodu polskiego. W centrum opowieści o polskim doświadczeniu II wojny światowej umieszczony zostanie polski Rząd na Uchodźstwie jako podmiot stanowiący wyraz trwania ciągłości państwa polskiego pomimo okupacji terytorium Polski. Klamrą zamykającą opowieść jest dramat roku 1945, kiedy cały świat cieszył się z zakończenia wojny, a Polacy przeżywali koszmar zaprowadzania w naszej ojczyźnie okupacji sowieckiej. Zamierzeniem autorów wystawy jest m.in. uświadomienie widzowi dlaczego tak się stało, mimo tak wielkiego wkładu w walkę z niemieckim wrogiem i pomimo poniesionej tak wielkiej ofiary w tej walce.

Naszym celem jest stworzenie wystawy atrakcyjnej wizualnie, nie przeładowanej treściami pisanymi, stosunkowo łatwo przyswajalnej dla widza, łączącej rzetelność faktograficzną i symbolizm dobranych zdarzeń z nowoczesnością ekspozycyjną i technologiczną.

Zależy nam, aby zwiedzający dzięki ciekawym eksponatom, fotografiom, materiałom filmowym, dźwiękom, ciekawym dokumentom oraz aranżacji przestrzennej wychodzącej naprzeciw oczekiwaniom współczesnego odbiorcy, wychodzili z ekspozycji z poczuciem satysfakcji czerpanej z udziału w intrygującym przedstawieniu wystawienniczym.

4. Środki wyrazu i oddziaływania planowane do zrealizowania na wystawie czasowej:

Elementy scenograficzne, zarysy postaci, figury ludzi, eksponaty, zdjęcia (w tym fotografie wielkoformatowe), mapy, materiały filmowe, odgłosy/dźwięki (zarówno fragmenty relacji, listów, jak i dźwięki związane z konkretnymi wydarzeniami), światło i cień, kolory. Przewidujemy również miejsce dla aktorów prowadzących interakcję ze zwiedzającymi.

5. Podział wystawy czasowej na strefy:

Przewidzianych zostało 7 tematycznych stref uzupełnionych o wyodrębnione centrum wystawy i „wyspę tematyczną” poświęconą zagadnieniu uzupełniającemu. Pomiędzy dwiema strefami wyodrębniony został również tematyczny łącznik. Każda ze stref posiada swój odrębny tytuł dotyczący opowiadanego w niej wątku. Kolejność poszczególnych stref została zaprojektowana

problemowo. Z wyjątkiem strefy I i II, wszystkie inne strefy mogą być zwiedzane odrębnie, bez konieczności odwiedzania innych. Szczegółowe rozplanowanie wystawy przedstawia załącznik nr 1 do scenariusza wystawy.

Tytuły i kolejność stref:

I. Prolog. Ostatnie lato II Rzeczypospolitej

II. Polski wrzesień 1939. Pierwsi w walce i samotni w boju

łącznik pomiędzy strefą II i III: *Uchodźstwo*

III. Germanizacja i sowietyzacja: doświadczenie rzeczywistości okupacyjnej

IV. „Nie oszczędzać Polski!”. Cierpienie, wyniszczanie i mordowanie obywateli polskich

V. Polska Walcząca: sekretne państwo polskie

VI. „Żołnierz polski bije się za wolność wielu narodów, ale umiera tylko dla Polski”. Wojsko Polskie na frontach II wojny światowej.

VII. Epilog. Rzeczpospolita zniewolona: polskie doświadczenie roku 1945.

centrum wystawy: *Rząd Polski na Uchodźstwie.*

„wyspa tematyczna”: *O nas bez nas. Rzeczpospolita zdradzona*

6. Motywy wystawy:

- jednym z motywów pojawiających się w kilku miejscach na wystawie (strefy dotyczące walki) będą polskie orły, jako symbole wojskowe i państwowe.
- prezentowane będą także obrazowe statystyki dotyczące różnych zagadnień, takich jak: straty wojskowe, ludnościowe, potencjały militarne.
- w pierwszej i ostatniej strefie pojawią się mapy Polski według stanu odpowiednio z 1939 i 1945.
- w poszczególnych strefach dużą rolę będzie odgrywało odpowiednio dobrane oświetlenie.
- każda strefa powinna wyróżniać się odrębną kolorystyką i klimatem oddziałującym na widza.

7. Opis techniczny wystawy:

- ścianki oddzielające poszczególne sekcje wystawy, jako elementy aranżacyjne rozgraniczające przestrzeń i kanalizujące ruch zwiedzających, a także jako nośniki informacji
- gabloty częściowo wbudowane w elementy aranżacji wystawy oraz wolnostojące

- głośniki i odsłuchy w monitorach emitujące punktowo różne dźwięki (nagrania, odgłosy),
- wydruki wielkoformatowe w formie tapet naklejanych na ścianach i podłogach, także wzbogacone o elementy trójwymiarowe
- elementy wystroju i aranżacji wnętrz (np.: słup ogłoszeniowy, latarnia uliczna, głośnik nadający komunikaty władz okupacyjnych, sylwetki postaci)
- oświetlenie dopasowane do poszczególnych stref, ich treści oraz prezentowanych zagadnień
- odrębna kolorystyka poszczególnych stref oraz inna w każdej strefie stylistyka wykonania i wykończenia poszczególnych elementów
- każda strefa wystawy powinna wyróżniać się odrębną scenografią, kolorystyką i środkami wyrazu
- w gablotach, w których prezentowane byłyby eksponaty, w tle umieszczane byłyby odpowiednio dopasowane zdjęcia tematycznie związane z prezentowanym zagadnieniem
- miejsca do odpoczynku pomiędzy strefami a centrum. Zwiedzający siedząc na nich będzie miał możliwość obserwowania na ściankach poszczególnych stref zlokalizowanych wokół, obrazowych ilustracji/grafik dotyczących wyodrębnionych treści dotyczących historii Polski w czasie II wojny światowej, nie mieszczących się w poszczególnych strefach.

8. Teksty na wystawie

Teksty zamieszczone na wystawie byłyby prezentowane na 4 poziomach:

- tekst A (wprowadzający i kończący całą ekspozycję) - po 900 znaków,
- tekst B (opis danej strefy) - po 700 znaków,
- tekst C (opis danego zagadnienia w obrębie strefy) - po 600 znaków,
- tekst D (opis eksponatu, fotografii lub materiału dźwiękowego) - po 600 znaków.

9. Opisy stref

I. Prolog. Ostatnie lato II Rzeczypospolitej

Głównym celem uwzględnienia tytułowego wątku na wystawie jest uwrażliwienie zwiedzającego na zderzenie życia w niepodległym państwie z rzeczywistością wojenną. Istotnym zabiegiem

aranżacyjnym byłoby wywołanie u widza wrażenia przejścia od spokojnej, nawet lekko idyllicznej codzienności do wojennego koszmaru. Swego rodzaju przejścia z jasności w ciemność.

Tutaj, obok prezentacji kilku aspektów życia codziennego i udziału w życiu publicznym (różne formy spędzania czasu wolnego, udział w uroczystościach patriotycznych, żniwa, dożynki, codzienna rzeczywistość), zaznaczona zostanie opowieść o widmie nadciągającej wojny (szkolenia obronne, ogłoszenia prasowe o zmieniającej się sytuacji międzynarodowej, mobilizacja), oraz narracja o perspektywach rozwijania się Polski (cywilizacyjnych, sportowych, ekonomicznych itp.). Tu również orzeł wojskowy według wzoru z 1919 roku w formie pionowej lub poziomej konstrukcji rzeźby, instalacji, cienia rzuconego na ścianę lub podłogę. Orzeł stanowiłby element aranżacyjny, mógłby również być nośnikiem informacji lub częścią ekspozycji, w którą wmontowane byłyby gabloty wystawiennicze.

Środki wyrazu i proponowane rozwiązania scenograficzne:

eksponaty, zdjęcia wielkoformatowe, plakaty, elementy multimedialne.

II. Polski wrzesień 1939. Pierwsi w walce i samotni w boju

Głównymi motywami opowieści o polskim Wrześniu 1939 r. staną się różne miejsca bitew kampanii polskiej, przy czym centrum tej narracji będzie stanowić Westerplatte. Aranżacja przestrzenna i treść merytoryczna tej strefy będą uwzględniały polskie doświadczenie po 1 września 1939 r. jako podjęcie samotnego boju na dwa fronty bez pomocy sojuszników. Podkreślony zostanie także wątek podjęcia walki jako pierwszych w czasie II wojny światowej. Istotnym elementem prezentacji będzie wskazanie na porównanie strat polskich i agresorów zestawionych z potencjałami militarnymi stron walczących oraz na podstawie prezentacji kopii prasowych ilustracje zmieniających się nastrojów w związku z brakiem pomocy ze strony sojuszników.

Tu również orzeł wojskowy wydobyty w trakcie prowadzonych prac archeologicznych na Westerplatte (gablotka z eksponatem).

Środki wyrazu i proponowane rozwiązania scenograficzne:

eksponaty (oryginały i kopie), zdjęcia wielkoformatowe, duże ekrany multimedialne, głośniki, graficznie zakomponowana oś czasu prezentująca w sposób chronologiczny rozwój najważniejszych

wydarzeń polskiego Września'39 ze szczególnym podkreśleniem: Westerplatte, ataku sowieków i upadku Warszawy.

Łącznik pomiędzy strefą II i III: *Uchodźstwo*

strefa Polski Wrzesień 1939 będzie połączona z następną poświęconą rzeczywistości okupacyjnej, poprzez specjalny łącznik symbolizujący przemieszczanie się cywilów w rzeczywistości wojennej i początkach okupacji, obrazujący konieczną ewakuację wojsk w czasie kampanii, wraz z marszami jeńców do niewoli.

Środki wyrazu i proponowane rozwiązania scenograficzne:

sylwetki przemieszczających się ludzi oraz nagrania (lektorzy odczytujący krótkie relacje ludzi ewakuujących się z ich dotychczasowych miejsc zamieszkania przed zagrożeniem, oraz opisujące sytuacje zagrożenia i oddające różne emocje towarzyszące tej represyjnej sytuacji: strach, obawy przed przyszłością, odczuwanie zimna, głodu, tęsknoty za bliskimi itp.

III. Germanizacja i sowietyzacja: polskie doświadczenie okupacyjne

Głównym celem prezentacji powyższego wątku jest uświadomienie widzowi skali, mnogości form oraz opresyjnego i wyniszczającego substancję narodową charakteru działań germanizacyjnych i sowietyzacyjnych okupantów. W tym wymiarze doświadczenie polskie jest zupełnie wyjątkowe na tle innych okupowanych państw w czasie II wojny światowej.

Środki wyrazu i proponowane rozwiązania scenograficzne:

- w kilku obszarach pokażemy na czym polegały zmiany, np. na tle zamglonej fotografii przedwojennego dowodu osobistego leżąc będą nowe dokumenty: niemiecka kenkarta oraz sowiecki paszport, podobnie zabieg ze świadectwami szkolnymi, pieniędzmi.
- zamieszczenie różnych rozporządzeń pokazujących utratę wolności, planowe pozbawianie jakichkolwiek praw obywatelskich, narzucane ograniczenia, nakładane obowiązki. Odrębnie podkreślony zostanie wątek rozporządzeń dotyczących karania Polaków śmiercią za ukrywanie Żydów.

IV. Nie oszczędzać Polski! Cierpienie, wyniszczanie i mordowanie narodu polskiego

W tej sekcji zaprezentowane zostaną wątki dotyczące masowego doświadczania przez Polaków w czasie II wojny światowej: śmierci, represji i codziennego cierpienia. W przypadku eksterminacji bezpośredniej uwzględnione zostaną najważniejsze miejsca kaźni Polaków związane ze zbrodniami sowieckimi w Katyniu i innych miejscach mordów, ludobójstwem niemieckim realizowanym w ramach akcji AB, ludobójstwem ukraińskim dokonywanym na Wołyniu i w Małopolsce Płd.-Wsch. Uwzględniona zostanie również kwestia mordów na obywatelach polskich narodowości żydowskiej (obozy zagłady, getta, powstanie w getcie warszawskim). Pokazane zostaną również przykłady innych masowych miejsc kaźni (Ponary, Szpęgawsk, Piaśnica, miejsca deportacji sowieckich, ludobójstwo niemieckie w czasie Powstania Warszawskiego i inne). W przypadku eksterminacji pośredniej (głód, codzienna przemoc, represje gospodarcze i administracyjne), wątek ten zostanie ukazany za pośrednictwem wybranych sylwetek, reprezentantów ofiar.

Środki wyrazu i proponowane rozwiązania scenograficzne:

Punktem wyjścia opowieści o poszczególnych wydarzeniach historycznych będą losy ludzi, opowiedziane za pośrednictwem pozostawionych przez nich przedmiotów.

Scenografia będzie odzwierciedlać emocje ofiar, poczucie pustki, osamotnienia, upokorzenia, strachu, cierpienia, życia w niepewności jutra.

Tu może również **orzeł ze złamanym skrzydłem** – symbol losu jeńców wziętych do niewoli sowieckiej, a później zamordowanych w Katyniu i innych miejscach kaźni.

V. Polska Walcząca: sekretne państwo polskie

W tej części ekspozycji przedstawione zostaną różne formy konspiracji cywilnej i zbrojnej. Kluczem do przedstawienia różnorodności form konspiracyjnych będą konkretne postaci reprezentujące dany nurt walki/dziedzinę aktywności Polskiego Państwa Podziemnego.

Środki wyrazu i proponowane rozwiązania scenograficzne:

- nośnikiem informacji mają być wybrane autentyczne sylwetki prezentowane w dwóch odsłonach
- tożsamość mieszkańca okupowanego terenu i tożsamość zaangażowana w działalność PPP

(krótko o postaci i dziedzinie, którą reprezentuje; cytat mówiący o emocjach, doświadczeniach związanych z prowadzoną walką),

- przy postaci byłyby eksponowane eksponaty związane z daną osobą,
- element podsumowania: krótki filmik.

VI. „Żołnierz polski bije się za wolność wielu narodów, ale umiera tylko dla Polski”. Wojsko Polskie na frontach II wojny światowej.

Strefa w całości poświęcona przedstawieniu wkładu Polaków w wysiłek zbrojny przeciwko Niemcom w czasie II wojny światowej. Wprowadzeniem będą informacje o historii formowania się polskich sił zbrojnych na obczyźnie. Za pośrednictwem miejsc walki (Norwegia – Narwik, Francja 1940/1944, Wielka Brytania – Bitwa o Anglię; działania PMW; Afryka – Tobruk, Włochy – Monte Cassino, Kraje Beneluksu), zaprezentowane zostaną formacje i ich dowódcy, a także różne aspekty współpracy z aliantami. Sekcja zostanie zakończona informacjami nt. rozformowania jednostek, ich liczby, a także mapą ukazującą miejsca walki.

Środki wyrazu i proponowane rozwiązania scenograficzne:

Scenografia ma odzwierciedlać drogę, jaką przeszli polscy żołnierze, aby dotrzeć do swoich jednostek (środkiem ekspozycyjnym będą np. drogowskazy pokazujące odległość do Warszawy, buty żołnierza itp.). Orły polskich oddziałów biorących udział w walkach.

VII. *Epilog. Rzeczpospolita zniewolona: polskie doświadczenie roku 1945.*

Strefa Epilog będzie przedstawiała problematykę kształtowania się w kraju kolejnej okupacji po II wojnie światowej. Będą w niej zaprezentowane 4 bloki tematyczne: straty materialne i kulturowe w czasie II wojnie światowej, przejęcie rządów w Polsce przez komunistów, powojenna kontynuacja walki o wolność przez podziemie niepodległościowe i represje stosowane przez reżim komunistyczny na polskich niepodległościowcach. Tłem będzie ukazanie prób powrotu Polaków do normalnego życia w zniewolonej rzeczywistości.

Środki wyrazu i proponowane rozwiązania scenograficzne:

Elementy przestrzenne wystawy oparte o motywy ruin, zniszczeń oraz elementów związanych z przemieszczaniem się i przekraczaniem granic oraz zmianami ich przebiegu (kolory: czarny, szary,

rdzawy, czerwony!). Ogromne straty ludnościowe, kulturowe, i materialne Polski oraz nowe zniewolenie i ustanowienie władzy komunistycznej.. Kontynuowanie walki z nowym okupantem. Pozostanie na emigracji sporej liczby polskich żołnierzy.

Orzeł wojskowy z odłamaną koroną (w formie pionowej, bądź poziomej konstrukcji).

Wielkoformatowe zdjęcia, akcenty z propagandy komunistycznej, mapa kaźni polskich patriotów

centrum wystawy: *Rząd Polski na Wychodźstwie*.

w niniejszej strefie przedstawione zostanie funkcjonowanie Polskiego Rządu na Wychodźstwie oraz jego znaczenie dla walczącego kraju. Zaakcentowany zostanie aspekt ciągłości i legalności władz państwowych. Przedstawione zostaną również kwestie formowania rządu, a także jego inicjatyw na arenie międzynarodowej (m.in. „lider mniejszych sojuszników”). Rząd Polski na Wychodźstwie zostanie przedstawiony jako swojego rodzaju „centrum” wydarzeń, w tym jego wpływ rządu na kształtowanie polityki międzynarodowej oraz trwania Polski Walczącej w konspiracji antyniemieckiej i antysowieckiej.

Środki wyrazu i proponowane rozwiązania scenograficzne:

- (sekcja centralna pod względem przestrzennym zob. zał. nr 2)
- scenograficznie może to być gabinet premiera lub prezydenta z emblematami na ścianie, a na biurku leżące dokumenty świadczące o legalności, ciągłości władzy na wychodźstwie oraz uznawania ich na arenie międzynarodowej.
- stół z mapą sztabową dla zilustrowania działalności wojskowej.

„wyspa tematyczna”: *O nas bez nas. Rzeczpospolita zdradzona*

Niewielka, oddzielnie usytuowana strefa z elementami narracyjnymi (głównie cytaty i zdjęcia) odzwierciedlającymi zakulisowe działania Wielkiej Trójki względem przyszłości Polski niezgodnej z oczekiwaniami Polaków.

Środki wyrazu i proponowane rozwiązania scenograficzne:

Niewielka trójdzielna wyspa tematyczna.

10. Sposób prezentowania eksponatów:

W głównych lokalizacjach umieszczone byłyby eksponaty związane z konkretnymi osobami wraz z ich historiami. Byłyby uzupełnione o dodatkowe eksponaty związane z wydarzeniami mającymi miejsce w danej strefie. (Eksponaty pierwszo i drugoplanowe)

Eksponaty pierwszoplanowe: prezentowane byłyby w centralnym miejscu stref. Każdy z nich miałaby swoją osobną gablotę i byłyby uzupełnione posiadaniem przez nas lub opracowanym na podstawie posiadanych materiałów życiorysem.

Eksponaty drugoplanowe: wzbogacając narrację wynikającą z tekstów, materiałów graficznych, tabeli i multimedii. Wykorzystane będą do przedstawienia tła wydarzeń związanych z daną strefą i uzupełnią narrację eksponatów pierwszoplanowych.